

'... ונקראת 'ענייה' לפי שספור ההגדה הוא לתשובת שאלה, וגם כמו שאמרו ז"ל דעניה בקול רם, וכן ספור יציאת מצרים, כמו שאמרו 'כזיתא פסחא והלילא פקע איגרא' – שהיה בקול. וזכר 'זיתא פסחא' דהוא הגורם אכילת פסח ומצה לקול הרם, כי ודאי אי אפשר הרמת הקול אלא כאשר צעק לבו אל ה' מקירות הלב, ומצה הוא הולדת העניות בנפש, שעומד ומצפה לרחמי שמים כעני בפתח, ואחר כך פסח הוא בשר, שאיתא בחולין על פסוק כי ירחיב וגו' דמורה על עשירות והרחבת גבול. וכך נרחב בלב חיות הנפשי, וזה ענין ספור יציאת מצרים דרך שאלה ותשובה דוקא, כי ישאלך בנך וגו', ואפילו חכם שואל לעצמו – שהשאלה הוא העוני ואחר כך ענני במרחב י-ה, הוא הענייה דברים הרבה הנולד מתוך העוני... (מתוך קונטרס עת האוכל יד).

דף פו

'מאי לאו דאכלי באיגרא ואמרי באיגרא. – לא, דאכלי בארעא ואמרי באיגרא. פשט הדברים שהפסח אינו נאכל בגגים ועליות. וקשה, התנן (פא): 'נטמא מיעוטו והנותר שורפין אותו בחצרותיהן או על גגותיהן', והלא אין שורפים קדשים אלא במקום אכילתם (כדלעיל שם ובדף כד). אם כן כיצד שורפים את הפסח על הגגות [אמנם הרמב"ם השמיט גגות ולא הזכיר אלא 'חצרותיהן']?

תשובת מורנו הגר"ח קניבסקי שליט"א: בגגין שוין לקרקע עזרה.

בפשטות משמע שאף אם מוגבהות מקרקע העיר, כסתם גגין, כל שהם שוים בגובה לקרקע עזרה – נתקדשו. וזה דבר חדש. גם לפי"ז יכולה הגמרא להעמיד 'הלילא פקע איגרא' בשוין לקרקע עזרה.

תשובת הג"ר אביגדר נבנצל שליט"א: 'כמדומני י"א דרק גגין דהיכל לא נתקדשו ורק פסח הוא דין מיוחד של אכילה בבית'.

שו"ר שהקשה ותירץ כן בספר אור שמה (בית הבחירה ו,ז). וביאר שדוקא לענין עזרה והיכל שמצוה לבנות 'בית', לא נתקדשו גגים ועליות, משא"כ באכילת קדשים קלים אין צריך 'בית' דוקא שהרי נאכלים גם בחוץ, אם כן הלא כל האויר נתקדש, ומסתבר ודאי שבכלל זה אף האויר שמעל הגגים והעליות. ולא דנו בסוגיא אלא לענין אכילת הפסח. ופירש שאעפ"י שגם הפסח יכול להאכל בחוץ כשאר קדשים קלים, אך בשתי חבורות האוכלות ביחד צריכה כל חבורה לעשות היקף לעצמה (כ"כ הרמב"ם), והטעם הוא כדי שתהא כל חבורה בבית לעצמה, ועל כן הקשו כיצד אכלו על הגג חבורות הרבה [שכן משמע מ'פקע איגרא'] הלא כיון שגגים לא נתקדשו ואינם אלא כאויר העיר, שוב אין מתקיים 'בבית אחד יאכל' כי אין מועיל ההיקף אלא ב'בית'. וכתב שפירוש זה דחוק. [שהיו יכולים להעמיד בחבורה אחת. גם עצם הסברא צ"ב מדוע לא מועיל היקף בחוץ. גם מסתימת דברי הגמרא אין במשמע שהקשו מדין ההיקף שאינו מפורש כלל בגמרא].

ואולם לפי הנראה מדברי הגרא"ג שליט"א, אכן אין הפסח נאכל אלא 'בבית', כפשט המקרא 'בבית אחד יאכל'. ולפי זה צריך לפרש קושיית הגמרא שתלתה דין אכילת הפסח בגג לדין קדושת גגים ועליות, משום שאם גגים ועליות לא נתקדשו הטעם הוא שאינם בכלל 'היכל' ו'עזרה' וא"כ ה"ה אינם בכלל 'בית' וכיצד נאכל על הגג, אבל אם נתקדשו הרי שגם הם בכלל 'בית'.

ונראה לכאורה לפי"ז שבעליות ודאי אפשר לאכול הפסח, שהרי ודאי שם 'בית' על העליה, שכל חדר מקורה הוא בית לכל הלכות התורה [ומ"מ לא נתקדש בקדושת עזרה כיון שהוא רשות לעצמה]. ולא דנו אלא על הגג, האם הוא נטפל לבית שתחתיו. ואף לפירוש האו"ש מסתבר שכשאוכלים בעליה שתי חבורות ויש היקף ביניהם שמועיל, שהרי סוף סוף הם ב'בית'.

ולפי זה מה שכתב הרמב"ם (טא) שהגגים והעליות אינם בכלל הבית. היינו רק לענין הוצאה חוצה [שזוהו הנושא המדובר שם], ולעולם אפשר שאוכלים שם. [וגם להאו"ש על כרחנו לפרש כן דברי הרמב"ם, שהלא לשיטתו נאכל הפסח בגג בחבורה אחת].

'אמר רב יוסף: מהיכל ניקום וניתבי איניש?! שאני היכל...'. מכאן כתבו הפוסקים (מרדכי פ"ק דשבת רכח – מובא בשו"ת מהר"ק קסא ד"ה ונחזור, ובבית יוסף ושאר פוסקים או"ח קנא, יב) שיש להסתפק אם מותר להשתמש בכל מיני שימושים על גג בית הכנסת [ושימוש קבוע של גנאי, כגון לשכב שם – ודאי אסור]; שמא יש לדמותן לעליית ההיכל שנקדשה, או לשאר גגין ועליות. ועיין עוד בסמוך.

א. לענין הלכות דאורייתא יש להחמיר בספק זה שמא יש לבית הכנסת קדושת היכל, ולענין דרבנן יש להקל משום 'ספקא דרבנן' (ע' בשו"ת דובב מישרים ח"א קלב).

ב. לענין צירוף למנין נפסק שהעומד על הגגים והעליות אינו מצטרף עם העומדים בתוך הבית, שהגגים והעליות אינם בכלל הבית, וכשם שהמוציא מהבית לגג עובר בלא תוציא מן הבית (או"ח נה. ע"ש בבהגר"א ס"ק כז. ואולם ישנה דעה שמצטרף – ע' באו"ז ח"א ה).

[זו לשון הגאון רבי יהונתן אייבשיץ בספרו 'יערות דבש' (דרוש ט ד"ה אלו):

'... ובאמת בגולה קדושת בית הכנסת יש לה קדושת היכל ממש, כי תפלה בלחש היא במקום קטורת, ויבא דבר שבחשאי, ולכך הוא מן הלב, כי משם עולה קיטור החיוני לראש והוא קטורת. ועל זה נאמר ובכל מקום מקטר מגש לשמי ומנחה טהורה – כי אין לך מנחה טהורה יותר מתפלה בכוונה בלי מחשבה זרה ובתום לבב ונקי כפים, היא המגרשת רוחות רעות, היא המקשרת ישראל לאבינו שבשמים, ולכן נקראת 'קטורת' – קשר בינינו לה'. ולא היו מקטירין קטורת אלא בהיכל, ואם כן יש לבית הכנסת קדושת היכל אשר עליות בו נתקדשו.

ולכך הטיבו את אשר החלו ליפות העליות וקירות לרומם בית ה' ולהתנאות לפניו וללבן הכתלים, וכבר מבואר במשנה (מדות ג, ד) וכן העתיקו הרמב"ם (בית הבחירה ד, יג) דבכל שנה היו מלבנים ההיכל, להורות כי זהו תכלית האדם והוא ביתו בית קבע ופרוודור לעלות משם לשמים'].

'אמר רב יוסף: מהיכל ניקום וניתבי איניש?! שאני היכל דכתיב ויתן דוד לשלמה בנו את תבנית האולם ואת בתיו וגזכיו ועליותיו... הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל... ואלא קשיא גג קודש... לאותן שתי אמות...'. מבואר בסוגיא (וכן פירש רש"י כאן ותוס' בשבועות יז:) שעליות שמעל ההיכל – קודש, שלא כשאר עליות שבעזרה, ואילו גג ההיכל לא נתקדש (וצ"ע במה שכתב בספר משך חכמה (תרומה כו, יד) בשם רש"י ותוס' בשבועות שגם הגג נתקדש).

חילוק זה צריך באור; מה סברה היא שהגג אינו קדוש ואם יבנה לו מחיצות ושוב ייקרא 'עליה' יתקדש. ועוד, וכי משום שזכר הכתוב 'עליותיו' מוכח שקדשו גם את העליות, והלא אפשר שהיו צריכים לעליות לצרכים אחרים, ומנין שיתקדשו בקדושת ההיכל. ועוד, הלא אי אפשר לעליה בלא גג, ואם כן גם הגג הוא בכלל תבנית האולם ומאת ד'?

ונראה בבאור פשט הגמרא, משום שמפורש בכתוב (בדברי הימים ב) שגובה האולם מאה ועשרים אמה, ובכלל זה העליות שעל גביו [כי חלל האולם עצמו היה גובהו שלשים אמה בלבד כמפורש בספר מלכים וברש"י], הרי להדיא קרא הכתוב את כל הגובה הזה בשם 'היכל', ולכן כשקדשו את הרצפה נתקדש כולו, והעליות אינן מפסיקות מפני שהכל בכתב מיד ד', וכולן בכלל 'היכל'. אבל הגג שהוא מעל גובה ק"כ אמות אינו כלול בשם 'היכל' ולכן לא נתקדש.

[ובזה מובנים דברי הרדב"ז (לה) לענין כניסה למקום המקדש בזמן הזה, שכיון שהנכרים השליכו שם עפר רב והוא עתיד להיפנות, הריהו חוצץ ומפסיק על פני אדמת המקדש. ורק במקום ההיכל אסור ליכנס משום שנתקדשו עליותיו. ותמדהו על כך הגרצ"פ פרנק והגרז"ר בנגיס, הלא מבואר בסוגינתנו שרק

עליות ההיכל נתקדשו אבל גגו לא נתקדש, ואם כן לדבריו מדוע ייאסר לילך על העפר שעל גבי מקום ההיכל – אך לפי האמור מובנים דבריו, מפני שיש להסתפק שמא הוא בתוך גובה ק"כ אמה של ההיכל ואם כן הרי נתקדש כל הגובה הזה כאמור, שהרי אין חילוק עקרוני בין עליות לגג אלא כל שהוא בתוך ק"כ נחשב 'היכל' ונתקדש, וכל שהוא למעלה מזה לא נתקדש] (עפ"י מנחת שלמה צא, יד).

והביא שכן כתב מהרי"ט בשו"ת ח"ב ד. אלא שהעיר מדברי הפוסקים שכתבו להסתפק אודות בית הכנסת שמא יש לו קדושת היכל ויש לאסור שימושים בעלייתו, והלא לפי המבואר שונה ההיכל שכל שיעור הגובה קראו הכתוב בשם 'היכל' (וכבר תמה על כך המהרי"ט).

ולכאורה יש לפרש כונת הפוסקים שחכמים נתנו לבית הכנסת דין היכל לקדש עליותיו, ואעפ"י ששם הטעם משום שגילה הכתוב, מכל מקום השוו חכמים דינו לדין ההיכל.

עוד יש לומר שעיקר השוואת הפוסקים היא לאידך גיסא; כלומר, מצד הסברה היה נראה להחמיר שלא להשתמש בעליות בית הכנסת משום בזיון [וכמו שהרעיש על כך ב'מור וקציעה' לריעב"ץ], אלא שיש להסתפק להקל שמא כשם שמצינו בעליות העזרה שאינן קדושות כעזרה עצמה, כך אפשר שהקלו בעליות בית הכנסת, להשוותן לעליות עזרה. ועל זה צדדו שמא שיהיה לעליות ההיכל הלכך אין להקל.

והנה כתב הבאור-הלכה (קנא, יב) שאף שכתבו הפוסקים להסתפק בעליות בית הכנסת, אך גג בית הכנסת חמור יותר ופשוט שאסור להשתמש עליו, כגון לשטוח בגדים או לייבש פירות, ומשנה ערוכה היא (במגילה כח) שאפילו בחורבנו אין שוטחים פירות על גגו.

ויש תמיהה על כך הלא בסוגיתנו מבואר שעליות ההיכל נתקדשו ולא גגו, הרי שהעליות חמורות מהגג וא"כ כל מה שנסתפק הפוסקים שייך רק בעליות ביהכ"נ שמא דינם כעליות ההיכל, אבל הגג אין לנו לאסור כלל. ואכן כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ו יח) שגג קל מעליות, ולא אסרה המשנה אלא שטיות פירות שהוא שימוש של בזיון, אבל שאר שימושים אינם גרועים מעליות. ואולם לפי ההסבר האמור מובן שאין לחלק בין גג לעליות בבית הכנסת, כי גם בהיכל אין חילוק עקרוני ביניהם, אלא כל מה שנכלל בגובה ההיכל נתקדש וכל מה שמחוץ לו לא נתקדש. ואם כן בבית הכנסת אין מקום להקל בגג יותר מעליה, ושוב יש לומר שגג ביהכ"נ חמור מהעליה מפני שהוא גלוי לכל, ומיושבים דברי הבאור-הלכה וכמו שכתב בקיצור ב'מנחת שלמה' שם. ע"ע בהרחבה בענין קדושת גגין ועליות, בחדושי הגר"ר בנגיס ח"ב מ.

הלשכות הפתוחות לקודש. חילוקי הלכותיהן, ע' במובא ביוסף דעת זכחים נו.

'תא שמע, וגגו קודש... אמר רב חמא בר גוריא: לאותן שתי אמות...' יש מי שפירש [דלא כרש"י ותוס'] שלענין זה אמרו גגו קודש, למדוד את בנין הגג וציפוי באותן שתי אמות שהיו בשושן הבירה, אבל אינו קדוש ממש (רא"מ הורביץ).

'שעל קרן מזרחית צפונית היתה יתירה על של משה חצי אצבע, וזו שעל קרן מזרחית דרומית היתה יתרה עליה בחצי אצבע... חדא לכספא ודהבא וחדא לבניינא.' וסימנך: 'מצפון זהב יאתה' – זו שמודדים בה זהב היתה בצד צפון.

נראה טעם ליתור חצי אצבע, על פי מה שכתבו הראשונים (ע' במאירי עירובין ג: ב"י יו"ד רא בשם הרשב"א) שהאמה השוחקת עודפת על העצבת חצי אצבע [כ-2 אחוז], והרי אמרו (בעירובין שם) שיש למדוד באמה שוחקת לחומרא, נמצא שכל המדידות במקדש היו נעשות בעצבת שהיא האמה המדויקת בצמצום (כן כתב בשו"ת אגרות משה יו"ד ח"א קו – דלא כהמנ"ח צה), אבל לאומנים יש למדוד לחומרא בשוחקת. ולשאר דברי שאינם יקרים, הכפילו שיעור זה לקודש.

'שתי חבורות שהיו אוכלין בבית אחד – אלו הופכין את פניהם הילך ואוכלין ואלו הופכין את פניהם הילך ואוכלין'. רש"י מפרש: הרשות נתונה להם להסב פניהם אלו מאלו, כי סובר תנא דמתניתין הפסח נאכל בשתי חבורות [ומשמע שלדברי רבי שמעון האוסר לאכול בשתי חבורות כדלהלן, אסור להסב פנים אלו מאלו, וגם הכלה שדרכה בכך לא תהפוך פניה. וצ"ע אם איסור דרבנן הוא או שמא מדאורייתא כשמסיבים אלו מכנגד אלו הרי כאן שתי חבורות].

אבל הרמב"ם (קרבן פסח ט, א) מפרש: כל חבורה צריכה לעשות היכר שהיא לעצמה כדי שלא ייראו מעורבים. [וגרס הרמב"ם בדרשה דלעיל (פה):] לא תוציא מן הבית מן הבשר חוצה – צריך ליתן לו 'חוצה' למקום אכילתו, כלומר היקף והיכר. אבל רש"י לא גרס כן ולכן פירש המשנה באופן אחר (עפ"י כסף משנה; מנחת חינוך טו, טז). ובחזו"א (קכד, לדף פו סק"א) פירש שאין חובה להקיף את החבורה אלא חייבו חכמים לשתי חבורות להפוך פניהם אלו מאלו כדי שלא יאכלו בני חבורה זו משל החבורה האחרת].

'כשהשמש עומד למזוג, קופץ את פיו ומחזיר את פניו עד שמגיע אצל חבורתו'. רש"י מפרש קופץ את פיו מפני החשד, שלא יראה שאוכל עם החבורה האחרת [ומדובר בשמש המשמש לשתי החבורות]. ולפירושו מדובר כאשר אין שום דבר בפיו, ואף על פי כן קופצו להוציא מן החשד.

ואולם הרמב"ם (קרבן פסח ט, ד) מפרש כנראה באופן אחר: מדובר כשיש לשמש מבושר הפסח בתוך פיו, וכאשר קם למזוג לבני חבורתו מהמיחם שבאמצע, קופץ פיו ומחזיר את פניו לכיוון חבורתו, שאסור לו לאכול שם, עד שמגיע אצל חבורתו ואז אוכל את מה שבפיו.

ומה שלא נפסל הבשר שבפיו מדין 'יוצא', כתב המנחת-חינוך (טו, ד) שאין נפסל הבשר עד שיצא לחבורה אחרת או לבית אחר, וכלשון הגמרא לעיל 'מחבורה לחבורה', אבל כאן שעומד למזוג ואינו בא לחבורה האחרת [דלא כרש"י שמפרש שמוזג לבני החבורה האחרת – שפירש כן לפי טעמו שמפני החשד הוא, אבל לפירוש הרמב"ם השמש מוזג לבני חבורתו], אמנם אסור לו לאכול במקום המיחם כי הוא מחוץ לחבורה, אך אין כאן 'יוצא', שלא בא לחבורה האחרת.

ולכאורה יש לשמוע מדברי הרמב"ם (ט, א-ב) שהאיסור והפסול אמורים גם כשאין חבורה אחרת, שכן כתב שגגים ועליות אינם בכלל הבית, ובמאי מיירי, אם יש שם חבורה אחרת, הלא אף בבית אחד אסור, אלא ע"כ כשאין שם חבורה ואעפ"כ אסור להוציא לשם. וכן משמע ממה שהכליל יציאה זו עם שאר יציאת בשר קדשים, והרי שם בכל אופן נפסל.

ובחזו"א (קכד, לדף פה): נסתפק לומר שביציאה חוץ לחבורה נפסל הגם שלא בא לחבורה אחרת. ואכן הקשה (שם) לדף פו סק"ד) מדוע לא נפסל הבשר בתוך פיו. וכתב שצריך לומר לדעת הרמב"ם כיון שנכנס הבשר בפיו, נחשב כיצא כבר מתוך החבורה, ושוב אין חייבים עליו הוצאה נוספת, אך יש בו עדיין משום איסור אכילה בשני מקומות, וכעין יצאו שנים.

ואפשר אולי לפרש באופן אחר, שלכך לא נפסל הבשר בפי השמש כי אין זו 'יציאה חוצה' מהחבורה, כי כן הדרך ששמש הסעודה יוצא למיחם, והמיחם שייך לשתי החבורות הלכך לא יצא ממקום חבורה, ומכל מקום אסור לאכול שם מפני שאוכל במקום של שתי חבורות שאין היקף מחיצה באותו מקום, על כן אסור לאכול שם, וכמוש"כ הרמב"ם שצריך לעשות היקף.

זוהכלה הופכת את פניה ואוכלת... דברי רבי יהודה. רבי שמעון אומר... –

'... ובמקום קבוץ לדברי הרשות, ואף בחתונות, מסופקני אם יש האיסור זה (של תערובת אנשים ונשים) באופן שליכא חשש יחוד. ויותר נוטה שליכא לאיסור זה דהא אשכחן באכילת הפסח שהיו אוכלין האנשים והנשים בבית אחד והיו שם כמה משפחות שאין לך כל פסח ופסח שלא נמנו עליו יותר מעשרה כדאיתא בפסחים דף סד ובמדרש רבה איכה איתא, תני ר"ח אפילו מ' ואפילו נ'. בר קפרא אמר אפילו ק' – דלרבי שמעון אין הפסח נאכל בשתי חבורות ואם יעשו מחיצה ביניהם הרי יחשבו כשתי חבורות, כדאיתא בפסחים דף פ"ו. ומדרבי שמעון נשמע שגם לרבי יהודה אף שנאכל בשתי חבורות לא חייבו

שהנשים יאכלו בחבורה אחרת. וגם בדרך צ"א תנן... וגם הא דהכלה הופכת פניה, שפרש"י על מה שאמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן מפני שהיא בושה לאכול לעיני האנשים על ידי שמסתכלין בה – שאין שייך בפני אביה ואחיה אלא בפני אנשים אחרים – אם כן מפורש שלא היה מחיצה ביניהם. אבל בבית הכנסת ובשעת התפלה הוא איסור ברור ומדאורייתא וצריך שתהיה מחיצה... (מתוך תשובת אגרות משה אר"ח ח"א מא).

'יכול יהא האוכל אוכל בשתי מקומות, תלמוד לומר...' מדובר על אכילה בשני מקומות ללא שנפסל הבשר ב'וצא' – כגון שמלכתחילה חילקו את הבשר והניחוהו בשני מקומות, ואסור לאוכל כאן לילך ולאכול חלק הפסח שהוא נמצא במקום האחר (מנחת חינוך טו, יז). ואם הניחו בשני מקומות, לא נאסר הבשר ולא עבר ב'לאו' אלא חזור ומכניסו תוך חבורתו ואוכלו (חזון איש קכד). ונסתפק שם אם עבר ואכל בשני מקומות באופן כזה, האם עובר ב'עשה' בלבד; 'בבית אחד יאכל', או שמא עובר גם ב'לא תוציא'.

'השמש שאכל כזית בצד התנור, אי פקח הוא ממלא כריסו. ואם רצו בני חבורה לעשות עמו טובה, באין ויושבין בצדו'. מבואר שאין איסור לבני חבורה ליטול את הפסח ולאכול במקום אחר אף על פי שהשמש התחיל באכילתו במקום זה. מכאן למד המנחת-חינוך (טו, יז) שאותם מבני חבורה שעדיין לא התחילו לאכול, מותר להם להוציא את הבשר למקום אחר ולאכול שם. אין איסור הוצאה מהחבורה אלא לאותם בני החבורה שהתחילו לאכול או לאדם אחר שאינו מבני החבורה, אבל לא לבני החבורה שעדיין לא התחילו אכילתם.

לכאורה יש מקום לומר מצד הסברה שכל שקבעו עצמם לאכול בצוותא, נקבעה חבורתם ואינם יכולים להוציא למקום אחר הגם שלא התחילו לאכול [ואף אם נאמר שכל עוד לא התחיל אף אחד מבני החבורה באכילה לא נקבעה החבורה אפילו זימנו עצמם, וכמו שמשמע מהתוספתא (כאן ספ"ג ובמכות ג, א) ומהירושלמי, אך אפשר שאם זימנו עצמם לאכול במקום מסוים וגם חלק מבני החבורה התחילו באכילה, נקבעה כל החבורה]. ואין ראייה מכאן להתיר, כי ודאי באכילת השמש לא נקבעה חבורתם בכך. אבל אם ננקוט שכל שלא התחילו הכל אכילתם בפועל לא נקבעה החבורה, נראה לכאורה שכשם שמותר לאלו שלא התחילו באכילה ליטול מן הבשר ולאכול במקום אחר, כך יהא מותר לעשות כן לאלו שהתחילו לאכול או לאנשים שאינם מבני החבורה, שהרי הבשר שהוציא לא נקבע לו עדיין מקום לאכילה. ומה חילוק יש מי המוציא. ובכל אופן, למאן דאמר אין הפסח נאכל בשתי חבורות, אם השמש אכל בצד התנור, לא יאכלו בני החבורה במקום אחר, כי אז נמצא הפסח נאכל בשתי חבורות. כן מפורש במאירי.

מהלשון 'שאכל כזית' יש לדייק שאם אכל פחות מכזית, מותר לילך למקום אחר ולאכול עוד ואין זה שייך לדין 'חצי שיעור' האסור מהתורה. אמנם אם אכל כזית במקום זה, נראה ודאי שאסור לו לאכול כלום במקום אחר כדין 'חצי שיעור' (מנחת חינוך טו, יז).

(ע"ב) על לשון ר"ל **'אם למסורת / למקרא'** – ע' במובא בקדושין יח.

'ותיבעי לך איבעיא, סילוק מחיצה ועשיית מחיצה מי הוי כב' מקומות וכב' חבורות דמי או לא. תיקו'. יש לעיין, בשלמא סילוק מחיצה אפשר שאינו נחשב כשני מקומות, אבל עשיית מחיצה למה לא תהא כשתי חבורות? [ואין במשמע שמסתפק בדבר משום מחיצת עראי]. ונראה שכיון שהם במקומם, שכבר נצטרפו לחבורה אחת – אין המחיצה מפסקתם, אכן אם מחציתם עברו למקום אחר – ודאי נעשו שתי חבורות (חזון איש קכד).

'בעל השם אני'. רש"י פרש: מקטנותי כך קוראים לי, 'רב הונא'. אפשר שאביו היה קורוהו כן כי לא רצה להזכיר את השם 'הונא' ללא תואר של כבוד מפני כבוד אביו או רבו, וכדרך שמובא (בערוך ערך 'אבי') שרבה בר נחמני הסב את שמו של בן-אחיו נחמני ל'אבי', שהוא התרגום הארמי של 'אבי', כיון שלא רצה לקרוא לו בשם אביו ללא תואר כבוד (עפ"י 'עיונים בדברי חז"ל ובלשונם' עמ' קצ). רבנו חננאל מפרש **'בעל השם אני'** – סמוך בישיבה אני, ובוזה השם אני ידוע. מהרש"א הסביר דברי ר"ח שלא היה ידוע להם כלל אם הוא מוסמך אם לאו, ולכך הודיעם שהוא מוסמך, כי במקום שאין מכירים בו אם הוא ת"ח, מודיע עצמו להם.

'אמר להו: כל מה שיאמר לך בעל הבית עשה (חוץ מצא). – מאי טעמא כי יהבי לך כסא קבלת בחד זימנא? – אמר להו: מסרבין לקטן ואין מסרבין לגדול'. כתב מהרש"א: מדוע לא אמר להם את הננימוק הקודם – כי העדיף לומר להם דבר שהוא מדינא דגמרא (מובא בבבא-מציעא פז), ולא רק מהלכות דרך ארץ.

לפירוש זה עדיין יש לשאול על שאלתם, מאחר וכבר אמר להם 'כל מה שיאמר בעה"ב עשה', מה מקום לשאלו עוד על קבלת הכוס? והמגן-אברהם (קע סק"י) פירש שהסירוב לקבל בפעם ראשונה מפני הנימוס, אינו סותר לכלל 'כל מה שיאמר לך בעה"ב עשה', מאחר ולבסוף הוא עושה דבריו. אדרבה, משום מדת דרך ארץ יש לו לסרב [שלש פעמים. 'הלכה ברורה'] עד שיפציר בו. ורק משום 'אין מסרבים לגדול' קיבל הכוס בפעם ראשונה. הרש"ש הקשה על דברי המגן-אברהם, אם כן מדוע ישב על המטה מיד. ולא ידעתי מנין לו שישב מיד ולא סירב מעט, והרי לא אמרו 'בחד זימנא' אלא גבי קבלת הכוס. ותירוץ הרש"ש שלא שייך 'כל מה שיאמר בעה"ב' אלא באמירה ולא כשמושיט לו איזה דבר ללא אמירה – אין נראה מסברה.

'(חוץ מצא) – פירושים ורמזים שונים ניתנו בדבר; יש מפרשים: כגון שאומר לו בעל הבית לצאת לשוק לעשות לו עסק כלשהו – אין צריך לעשות כי אין זה כבודו לילך לשוקים שאינו מכיר בהם (עפ"י ב"ח או"ח קע). – אם אמר לו בעל הבית לצאת מאכסניה שלו – לא יצא ממנה, שאין לאדם לעזוב אכסניתו ללא סיבה מיוחדת (עפ"י מטה משה, מובא במגן אברהם שם). – כשאומר לו 'צא', שוב אין לדבריו תוקף של דברי בעל הבית, וכבר אינו בכלל 'כל מה שיאמר לך בעה"ב עשה' (ע' מהרש"א ועוד). – חוץ מ'צא' – מאותם דברים המוציאים את האדם מן העולם; קנאה תאוה וכבוד (בשם הרא"ם מגור). – ראשי תיבות 'חוץ מצד איסור' [וכעין זה יש במסכת דרך ארץ (1): 'כשהוא דרך כשרות']. והמאירי כתב שאין גורסים חוץ מצא – 'אלא שמקצת ספרים נמצא כן ודרך הגהת ליצנים נשתבשו בה הספרים'. ובספר שפת אמת הציע לפרש שתקנו כן לאחר מעשה דבר-קמצא שאירע קלקול בהוצאת האורח ונחרב על ידי כך בית המקדש. לכן אמרו שביד האורח לעתים שלא לצאת, כאשר תיגרם לו בושה גדולה. עע"ש.

ע"ע: תורת הרבי ר' זושא קטז; אמרי פינחס (מקורייך) לקוטי הש"ס; צדקת הצדיק מו ופרי דיק ויגש ג.

'ככתבם וכלשונם'

'הלשכות הבנויות בקודש ופתוחות לחול – תוכן חול' –
 'זה מורה שהעיקר הוא חשק ורצון הלב, כי אף אם האדם עוסק בדברי קודש, אם לבו בל עמו, שפתוח לחול – היינו שתשוקתו וחשק לבו הוא פתוח לחול – בזה לא בחר ה' כי רחמנא לבא בעי, וזה האדם נקרא 'תוכן חול'. אבל אם האדם עוסק אפילו בדברי רשות, אך אם כונתו שעל ידי זה יוכל לעבוד את השי"ת ונקרא 'בנויות בחול', אך מחמת שחשק לבו פתוח לקודש – נקרא 'תוכן קודש'...' (מתוך מי השלוח ח"ב ריש יתרו).

ולרשע אמר אלקים מה לך לספר חקי. ועל דבר זה ידו כל הדווים, כי העובר על דברי סופרים נקרא רשע, כמו שאמרו ביבמות כ. אבל על זה אמרו הקדמונים מאמר חז"ל **כל מה שיאמר לך בעל הבית עשה – חוץ מצא**.

ולא לחנם כתבה תורה ענין המעפילים בפרשת שלח, אשר כבר האמינו בדברי משה, ולמה לא שמעו לו בזה שאמר להם אל תעלו וגו' – אלא שהם חשבו שזה בכלל 'חוץ מצא'. ועיין בזהר (ח"ג סק.) המליץ כל ענין מרגלים על התורה, והיה העונש שלא ישיגוה, ועל זה העפילו לעלות אף נגד רצון השי"ת, כמו שאמרו ז"ל (סנהדרין קה.) חוצפתא – מלכותא בלא תגא. ולמדוה מבלעם, שאח"כ הסכים השי"ת, כי בלעם נסתכל עד עקבתא דמשיחא ולכך ידע סוד זהו. פירוש, כידוע מלכות הוא כנסת ישראל, ו'כתר' הוא שורש רצון השי"ת, ורוצה לומר ממשלה מעצמו בלי רצון הרוצים, והתקרבות כנסת ישראל מעצמם. והם (המעפילים) לא הצליחו בזה מפני שאכלוה פגה, כמו שאמרו ז"ל (בסוטה מט:) בעקבתא דמשיחא חוצפא יסגא – שאז הוא העת לזה, ולעתיד, נקבה תסובב גבר, ואין כאן מקומו, ולכך אמר להם משה והיא לא תצלח – נראה שעצה היא, אלא שלא תצלח, ודייק 'והיא', שבכל מקום דרשו רז"ל היא ולא אחרת – שיש זמן אחר שמצליח, ודוא זמננו זה, שהוא עקבי משיחא' (צדקת הצדיק מו).

פרק שמיני; דף פז**באורים ופרפראות**

'הלכה רגל ראשון לעשות בבית אביה, שחט עליה אביה ושחט עליה בעלה – תאכל במקום שהיא רוצה'. אם גורסים כן, 'הלכה... לעשות' צריך לפרש שאינו בדוקא, שהרי אם כבר הלכה לעשות הלא ביררה רצונה לאכול משל אביה, אלא כלומר דרך הנשים רגל ראשון לעשות בבית האב (עפ"י תוס').

אז הייתי בעיניו כמוצאת שלום בגימטריא: ככלה הנמצאת שלימה בבית חמיה עם הכולל. (גליונות קהלות יעקב)

והיה ביום ההוא נאם ה' תקראי אישי ולא תקרי לי עוד בעלי. אמר רבי יוחנן: ככלה בבית חמיה